

DOI 10.31558/2519-2949.2019.3.19

УДК 321.7-047.82(6)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8690-5331>

Кухта В. В., ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

РЕГІОНАЛЬНІ ПРОЦЕСИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ НА АФРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ З ПОГЛЯДУ ТРАНЗИТОЛОГІЇ ТА ТЕОРІЇ «ДЕМОКРАТИЧНИХ ХВИЛЬ»

Стаття присвячена проблемі демократизації на Африканському континенті, що стає все більш актуальною на тлі сучасної політичної ситуації через посилення ролі Африки на міжнародній арені й особливої уваги дослідників до реальних результатів демократичного транзиту окремих країн в постколоніальний період.

Мотивація автора до розробки означеної теми зумовлена виявленими розбіжностями у визначенні моделей та концепцій демократичного переходу, в тому числі в тлумаченні його етапів, різновидів, ролі держави тощо та неоднозначними експертними оцінками вчених потенціалу «третьої хвилі» демократизації в країнах Африки.

Мета статті полягає в аналізі специфіки перебігу регіональних процесів демократизації на Африканському континенті та їх наслідків з точки зору транзитології і теорії «демократичних хвиль».

В результаті опрацювання теми розкрито тенецу базових понять дослідження – транзитології та теорії «демократичних хвиль». На основі аналізу наукових джерел виявлено неспівпадіння теоретичних конструкцій як наукових припущень вчених з практичними реальними результатами демократичного транзиту країн різних регіонів і частин світу.

На основі врахування світоглядних (культурних, етно-національних, релігійних, ментальних) та соціально-економічних аспектів суспільного розвитку континенту уточнено зміст категорії «демократичний транзит» відносно особливостей перебігу політичних трансформацій в окремих країнах Тропічної й Південної Африки: Нігерії, Нігеру, Гвінеї, Малі та ін.

Проаналізовано етапи демократизації на прикладі Південно-Африканської Республіки як зразка демократії на континенті та прийняття моделі унітарної республіки з елементами федералізму на основі консенсусу трьох політичних сил: Африканського національного конгресу, зулуської та бурської національних партій.

В емпіричній частині дослідження здійснено проєкцію теоретичних моделей демократичного транзиту на соціально-політичні процеси країн Тропічної й Південної Африки та сформульовано відповідні узагальнення щодо детермінованості демократії традиційно усталеними регіональними особливостями розвитку. Оцінено вплив на суспільні трансформації зовнішніх і внутрішніх чинників, політичних партій, національно-громадянських рухів та окремих лідерів. З'ясовано специфіку регіональних процесів, спрямованих на усунення тоталітаризму і встановлення нових політичних режимів у країнах Африки. Визначено причини гальмування демократичних перетворень на континенті та можливі шляхи їх подолання.

Сформульовано загальні висновки щодо поетапності й непрогнозованості демократичного транзиту щодо встановлення нового політичного устрою.

Ключові слова: Африка, демократизація, транзитологія, теорія «демократичних хвиль», політичні трансформації.

Постановка проблеми. З середини 1980-х років демократизація як типова тенденція суспільного розвитку утверджується в країнах Південної Європи (Португалія, Греція та Іспанія), а по часі перекидається на держави «третього світу». Намагання дослідників осмислити як у контексті власне політичного дискурсу, так і в історичній перспективі суть і спрямованість соціальних і психоментальних змін у кожній країні з настанням нового політичного режиму спричинило до появи в політичній науці такого напряму дослідження, як транзитологія. Відтак значення терміну уточнювалося, суттєво розширилося й трансформувалося в категорію «демократичний транзит».

Вивчення політичних трансформацій в країнах Африканського континенту актуалізується через посилення ролі Африки на міжнародній арені й водночас зацікавленістю та прискіпливою увагою до неї держав – світових економічних лідерів. Хвиля трансформації політичних режимів (як реальної, так і очікуваної) доволі серйозно вплинула на теорію демократичного транзиту, висунувши науковому товариству нагальне завдання: виокремлення загального, типового й специфічного в політичних реаліях перехідних країн. Досі відкритими залишаються відповіді на питання, в чому суть основних передумов політичних трансформацій на Африканському континенті, як ці події пов'язані з демократичним транзитом, в чому причини успіху діяльності опозиційних сил в одних країнах і, навпаки, які причини неуспішних намагань політичних лідерів у інших. При цьому стабільність політичних систем країн континенту дуже важлива для міжнародної спільноти, що й зумовлює доцільність дослідження регіональних процесів демократизації на Африканському континенті з точки зору транзитології як актуального напряму міжнародної політології.

Мета статті полягає в аналізі специфіки перебігу регіональних процесів демократизації на Африканському континенті та їх наслідків з точки зору транзитології і теорії «демократичних хвиль». Реалізація мети передбачає виконання наступних завдань: уточнити суть базових понять теми «транзитологія», теорія «демократичних хвиль»; на основі аналізу наукових джерел виокремити теоретичні моделі та етапи демократії й здійснити їх проекцію на перебіг та результати режимних трансформацій в окремих країнах Тропічної Південної Африки (ТПА); охарактеризувати суть демократичних перетворень в Південно-Африканській Республіці (ПАР) як класичному зразку демократичних змін на Африканському континенті; з'ясувати причини підміни понять щодо очікуваних і реальних результатів демократичних перетворень загалом і, зокрема, в окремих країнах ТПА.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В межах обсягу статті в розкритті проблеми регіональних процесів демократії на Африканському континенті виокремлюємо такі взаємопов'язані частини: проекція загальноновизнаних теоретичних моделей та етапів демократії (С. Гантінгтон, Х. Лінц, А. Степан) на перебіг та результати цих процесів в окремих країнах ТПА: Ботсвані, Беніні, Гвінеї, Нігерії, Нігері та ін.; аналіз демократичних перетворень в ПАР як класичному зразку демократичних змін на Африканському континенті з позиції досягнення реального позитивного результату, набуття досвіду політичного консенсусу та доцільності його поширення на інші країни регіону; науковий коментар причин наявної підміни понять щодо очікуваних і реальних результатів демократичного транзиту на основі співставлення критеріїв відповідності політичних режимів досліджуваних країн ТПА загальноновизнаним демократичним стандартам за формулою: «політичний режим як форма демократії – наявність реальних атрибутів демократичного устрою».

Виклад основного матеріалу дослідження. Різні аспекти проблеми демократичного транзиту в країнах Африки досліджуються зарубіжними вченими в контексті таких наукових напрямів, як політична модернізація, демократична консолідація, парламентська демократія та ін. В цьому зв'язку варто назвати праці Ж. Баладьє, Б. Девідсона, К. Лакхона, О. Кребера, К. Леві-Стросса, У. Мура, Д. Олпорта та ін.

Теоретичний аспект досліджуваної теми широко розкритий у наукових розвідках сучасних українських вчених, предметом аналізу яких стали транзитивні процеси і системні трансформації (В. Головченко, С. Вонсович, В. Мартиненко, Ю. Мудрик, С. Наумкіна, О. Радченко, О. Романюк, О. Ткач, О. Фісун, М. Шаповаленко та ін.)

Загалом категорія «демократичний транзит» вперше використана американським політологом Д. Ростоу в статті «Демократичні транзити – спроби динамічної моделі», яка в його інтерпретації означала перехід від недемократичного до демократичного політичного режиму [13].

У працях Р. Арона, Ю. Бегунова, Д. Бітема, Б. Гуггенбергера, Г. Донелла, Ф. Шміттєра та ін. визначені основні критерії транзитологічної моделі: трансформаційні передумови, етапи переходу до демократії, їх змістові характеристики і політичні наслідки.

У нашій статті передусім спираємося на дослідження С. Гантінгтона, в яких розкрита суть «теорії хвиль» як певної моделі й алгоритму процесу демократичних перетворень. Особливу увагу звертаємо на працю «Третя хвиля демократизації» [14], оскільки саме третя хвиля, на думку дослідників, що позначилася крахом диктатур у Південній Європі, трансформацією авторитарних режимів у країнах Латинської Америки та посткомуністичними перетвореннями в Центрально-Східній Європі й Євразії, спричинила до виникнення транзитології.

Важливий понятійно-інформаційний блок для розкриття теми даної публікації вміщує стаття С. Лакоффа «Демократія: історія, теорія, практика» [15], в якій автор аналізує п'ять загальновідомих історичних моделей становлення демократичного ладу:

- революцію;
- еволюційні перетворення;
- нав'язування ззовні;
- демократичні трансформації, ініційовані згори;
- змішану модель.

Проекція зазначених моделей на процеси й наслідки демократичних трансформацій в неоднакових геополітичних і суспільних умовах різних країн і континентів складає доволі серйозне підґрунтя для дослідників щодо аналітики, прогнозування та узагальнення.

В контексті розкриття теми особливої уваги заслуговують монографії М. Браттона і Н. ван де Балле, присвячені проблемі демократичного транзиту в країнах Африки.

Вивчення літературних джерел схиляє до думки про те, що в транзитології існує безліч розбіжностей у визначенні моделей та концепцій демократичного переходу, в тому числі в тлумаченні його етапів, різновидів, ролі держави тощо. На нашу думку, це зумовлено, з одного боку, новизною транзитології як наукового напрямку і недостатньо розробленою в зв'язку з цим методологічною базою. А з іншого, – високим рівнем неспівпадіння теоретичних конструкцій як наукових припущень з практичними реальними результатами демократичного транзиту країн різних регіонів і частин світу

Зважаючи на сказане та враховуючи особливості соціально-політичного, економічного, культурного розвитку континенту, для аналізу трансформацій в країнах Тропічної Південної Африки (ТПА) доцільно користуватися наступним визначенням демократичного транзиту: «Структурні політичні зміни, спрямовані на поступове інституційне забезпечення правлячим режимом відкритої групової конкуренції за формування органів державної влади, політичних прав і свобод людини, участі населення в політичному житті» [1, с. 14]. За змістом воно майже збігається з поняттям «демократизація», водночас віддзеркалює той факт, що в країнах «третього світу» політичні трансформації суттєво затягнулися в часі, а сам процес є таким, що розгортається.

Спираючись на виокремлені американським політологом А. Степаном етапи демократизації [16], спробуємо пояснити їх специфіку на прикладі Південно-Африканської Республіки (ПАР) як піонера та зразка демократизації на континенті.

Перший етап – лібералізація. Його суть полягає в закріпленні демократичних свобод без трансформації апарату влади. Проявляється в таких заходах, як послаблення цензури в засобах масової інформації, свобода діяльності партій, звільнення політв'язнів, амністія, терпимість щодо політичної опозиції, перерозподіл доходів [10]. У ПАР лібералізація почалася зі скасування урядом П.Боти «малого апартеїду» (побутових расових обмежень) та дозволу на спільне членство білих та чорних в лояльних організаціях ще в 1982 – 1986 рр. До заходів лібералізації в 1990-і роки відносять звільнення Н. Мандели, легалізацію Африканського національного конгресу (АНК), скасування надзвичайного стану, надання дисидентам права на вільне повернення тощо [4].

Другий етап – демократизація – передбачає відкриту конкуренцію за право контролювати органи влади, тобто вільні вибори. Однак лібералізація не обов'язково й реально далеко не завжди означає демократизацію, через що найчастіше транзит зупиняється вже на першому етапі. Варто зазначити, що лібералізація – це інституціоналізація відносин держави та суспільства безвідносно до політичного підґрунтя чи створення передумов. У свою чергу демократизація передбачає взаємодію держави з політичним суспільством, тобто з партіями, громадськими утвореннями, в цілому з громадянським суспільством, виникнення яких і є основою для проведення вільних виборів. Оскільки поява політичного суспільства є тривалою в часі, то стрибок між лібералізацією та демократизацією має для прикінцевого демократичного результату визначальний характер [10].

Варто зазначити, що в ПАР ця стадія почалася в 1992 р., коли відбувся Конгрес за демократичну Південну Африку (КОДЕСА) та референдум серед білих про 34 поправки до Конституції, а завершився виборами 1994 р. та перемогою АНК. Важливо розуміти, що приклад ПАР ілюструє той факт, що демократизація неможлива без широкого політичного консенсусу, зокрема з приводу майбутньої державної моделі. Передача влади чорній більшості та демократичний транзит стали можливими в результаті компромісу трьох сил: Африканського національного конгресу, а також зулуської та бурської національних партій.

Ідея такого соціально-політичного контракту в ході транзиту, зразком якого науковці також називають іспанський пакт «Монклоа», може надавати демократизації консенсусного всеохоплюючого характеру, через що вважається популярною політичною інновацією в «третьому світі». Адже розбіжності в політичних моделях, які вдалося подолати, вражаючі, оскільки:

- а) АНК виступав за унітарну централізовану державу;
- б) партія зулусів – за федерацію, щоб панувати в провінції Квазулу-Наталь з перспективою її суверенізації;
- в) радикальні бури – за поділ на етнічно-расовій основі та створення держави Фолькстаат за зразком Оранжевої та Трансваалю.

Результатом компромісних поступок стала модель унітарної республіки з елементами федералізму, тобто дев'ять провінцій мають свої Конституції та законодавчу автономію. При цьому зазначимо, що демократизація в ПАР в основному завершилася обранням у 1994 р. Н. Мандела президентом, прийняттям Конституції в 1996 р. та завершенням діяльності Комісії з відновлення правди й примирення на чолі з архієпископом Д. Туту, але такий її елемент, як перерозподіл доходів на користь чорних, триває донині [4].

Третій етап – консолідація демократії – полягає в посиленні створених на попередній стадії демократичних інститутів, які протистоять так званій «експансії демократії», стримуючи їх кількісне зростання.

Прикінцевий етап – поява консолідованої демократії – пов'язують з настанням таких політичних умов, за яких демократичні принципи визнаються пріоритетними в сфері політики, а демократичні зміни стають невідворотними [10]. Між тим детально розглядати прояви цього етапу стосовно Африки немає сенсу. Адже з огляду збереження соціальних диспропорцій, аналогічних до расових, безпекової нестабільності, що має місце через наявність в АНК «чорних екстремістів», які виступають за «чорний переділ» земельних та інших ресурсів, зулуської федералістської опозиції та бурських націоналістів, дискримінаційну політику АНК щодо створення на законних підставах штучних перешкод білим для ведення бізнесу остання стадія транзиту навіть для ПАР залишається омріяним ідеалом [4].

Західні політологи ще більш радикальні в оцінках «консолідованої демократії». Вони стверджують, що в Південній Африці на зміну «расовій олігархії» та «расовому авторитаризму» прийшла «расова демократія» [10].

Варто підкреслити, що до появи транзитології перехідні суспільства досліджувались з позиції структурного детермінізму, в розумінні якого руйнація старих недемократичних структур вважається природнім процесом, який об'єктивно настає у визначений сприятливий момент [4].

Новизна транзитології як напряму дослідження уможливила встановлення залежності процесу демократичних перетворень від певної політичної сили, яка ініціює такий перехід. До прикладу, американський політолог Хуан Лінц, який ідентифікував демократію зі свободою зібрань, інформації, комунікації й відкритої конкуренції, виокремив три моделі транзиту за критерієм його ініціатора:

- трансформація (реформа);
- заміщення;
- зміщення [5].

Зупинимося на їх основних характеристиках. Отож за Х. Лінцом, трансформацію (або реформу) як умову демократичних перетворень ініціюють та очолюють політичні еліти. Ця модель передбачає кілька послідовних взаємопов'язаних етапів. Зокрема на першому, в умовах авторитарного режиму, з'являються ліберально налаштовані реформатори. На другому етапі вони приходять до влади й поступово розставляють на ключові посади своїх соратників. На третьому етапі курс реформаторів на «покращення» авторитарного режиму при його збереженні швидко себе вичерпує, а провал лібералізації призводить або до масштабної демократизації, або до посилення авторитаризму. На четвертому етапі, метафорично названому дослідниками «старою легітимністю», реформаторам доводиться здійснювати демократичні перетворення шляхом стандартних процедур та в рамках повноважень інститутів, створених ще старим режимом, і водночас протистояти консерваторам, перемога над якими може слугувати підґрунтям для подальшої демократизації.

Друга модель демократичного транзиту – заміщення – це результат спільних дій уряду та опозиції. До прикладу, в ПАР реформи уряду Ф. де Клерка співпали з терактами АНК, що вказує на переваги саме цієї моделі.

Третя модель – зміщення – це модель демократизації, яку очолює опозиція. Здійснюється або шляхом руйнації режиму, або його поваленням. Зазначена модель здебільшого характерна для держав з правлінням, заснованим на особистій диктатурі. В уряді практично відсутні реформатори або їх позиції вкрай слабкі. Натомість консерватори та диктатор повністю контролюють всі важелі управління, а тому в результаті бунту опозиції створюється абсолютно новий режим, ментально не пов'язаний зі старим, тобто виникає «майбутня легітимність» [10].

В країнах тропічної Африки можна нарахувати цілий ряд прикладів настання «майбутньої легітимності». Однак зазначимо, що ця модель у більшості випадків зазвичай поєднується з моделлю зворотного розвитку, що повністю нівелює позитиви зміщення, в чому полягає ще одна специфічна ознака перебігу регіональних демократичних процесів.

Для всебічного аналізу регіональних особливостей процесу демократизації на Африканському континенті вважаємо за доцільне хоча б побіжно торкнутися так званої «теорії хвиль» як ще однієї моделі дослідження процесу змін і перетворень вже згадуваного вище С. Гантінгтона. У 1991 р. побачила світ його книга «Третя хвиля: демократизація в кінці ХХ ст.», що започаткувала виникнення теорії з однойменною назвою. За визначенням автора, «демократична хвиля – це група переходів від недемократичних до демократичних режимів, які відбуваються протягом певного періоду часу і значно випереджають за чисельністю групу переходів в протилежному напрямку» [14, с. 12].

Кожна хвиля має приблизно таку структуру:

- умовний початок та кінець;
- кульмінацію;
- відкати.

Перша «хвиля» розпочалася зі створення в 1828 р. Демократичної партії в США. Своєї кульмінації досягла після Першої світової війни, коли 32 країни провели демократичний транзит, але після приходу до влади фашистів в Італії 1922 р. вступила в фазу відкату, яка завершилася 1942 р., коли в світі залишилося всього 12 демократичних країн.

Друга «хвиля» започатковується перемогою союзників у Другій світовій війні, досягнувши апогею в 1960-х роках, коли деколонізація посприяла демократизації тридцяти шести країн світу. Однак невдовзі в цій хвилі також настає відкат, оскільки 1973 р. демократія фіксується й стає реальним атрибутом усього в тридцяти країнах.

«Третя хвиля», що триває донині, розпочалася з подій 1970-х рр. в Південній Європі. Своєї кульмінації досягла в період завершення «холодної війни». За чверть століття після початку «третьої хвилі» кількість демократій збільшилася більш ніж утричі [11].

Особливістю третьої хвилі можна назвати домінування зовнішнього чинника, адже втрата ідеологічно вмотивованої підтримки СРСР країн «радянського табору» та нівелювання стратегічного характеру союзників США на континенті в умовах біполярного протистояння сприяли тому, що країни «третього світу» опинилися наодинці з внутрішніми проблемами. Для того, щоб зберегти владу за існуючих умов, а також бажаючи отримати легітимність та доступ до міжнародної допомоги, політичні лідери ініціювали демократичний транзит.

Свою роль зіграли й події в ПАР як своєрідний політичний прецедент для регіону. Названа країна втратила підтримку США на початку 1990-х рр. й відразу опинилася на порозі міжнародних економічних санкцій (чим пояснюється велика роль бізнесу, що натиснув на Преторію в ініційованні транзиту). Для виходу з ізоляції влада змушена була демонтувати апартеїд [4].

На сучасному етапі подібну роль відіграють події «арабської весни», враховуючи той факт, що на південь від Тунісу, Єгипту та Лівії на тому ж континенті правлячими залишаються режими, які ще в більшій мірі вичерпали себе як політично, так і економічно [9]. Однак прецедентне значення позитивних результатів демократизації в інших регіонах відносно ТПА не варто переоцінювати, адже цим територіям вона не гарантує вирішення проблем нерівності, корупції, неефективного управління, хоча окремі інституційні передумови для настання певних демократичних змін створює [8].

Крім того, поширенню демократії в сучасному світі, за переконанням більшості дослідників, найбільше сприяє її специфічний міжнародний контекст – інституціональний. Саме він передбачає підтримку міжнародними організаціями, які зазвичай пов'язують надання допомоги країнам-транзитерам в різних сферах життєдіяльності з успішним демократичним транзитом, а також сприяння окремих західних держав, для яких демократія трансформується в механізм «м'якої сили» в зовнішній політиці [10].

Загалом в умовах глобалізації формується нормативне ставлення до демократії як до декларованого ідеалу та цілей усіх суспільно-політичних перелаштувань [10]. Посилення авторитаризму нерідко виправдовується намірами зробити крок вперед в економіці та еволюційним шляхом перейти до демократії. Тим більше, що, наприклад Китай, який активно стукає в двері Африки, та авторитарні держави Південно-Східної Азії на сучасному етапі вже демонструють ефективність таких дій. Якщо раніше загальною особливістю «третьої хвилі» була делегітимізація авторитаризму в якості моделі державного розвитку, то наразі економічні успіхи недемократичних держав дозволяють піддавати сумніву об'єктивність універсалізації демократії [9].

Беззаперечним є й той факт, що авторитаризм XXI століття відрізняється від суспільного ладу 1970 – 1990-х років. Авторитаризм того періоду, насамперед в Африці, що презентував себе в якості інструмента суспільної модернізації, провалився, розвінчавши успішність авторитарної модернізації економіки [10]. Сучасний авторитаризм за умов його соціальної зорієнтованості та економічного реформізму для Африки, з урахуванням її поліетнічності, може виявитися цілком ефективним. До того ж С. Гантінгтон свого часу підкреслював, що відразу після здобуття демократії суспільство сприймає її як щось само собою зрозуміле, і його першочергові турботи зосереджуються на економічній сфері. Однак останні проблеми, на думку багатьох вчених, ефективніше вирішують досвідчені авторитарні адміністратори [7].

Цікавим видається ще один аспект розкриття нашої теми. До прикладу, компаративісти, які досліджують перехідні суспільства, один з пріоритетів вбачають у виробленні критеріїв відповідності демократичним стандартам, оскільки на сьогодні практично всі країни, незалежно від способу правління, видають свій режим за національну модель демократії, хоча лише третина з них у світі насправді володіє більшістю з її реальних атрибутів [8]. У наукових розвідках вчених окреслені кілька причин такої підміни понять, які стосуються й досліджуваного нами регіону.

По-перше, в «третьому світі» з-поміж структурних типів демократії безумовно домінує електоральна, про яку писав австрійський економіст, засновник еволюційної теорії Й. Шумпетер. Основним критерієм електоральної демократії є регулярність проведення виборів та ступінь їх демократичності, а рушійна сила змін криється в природному порушенні рівноваги й стабільності, оскільки, за Й. Шумпетером, поява нових технологій сама по собі неминуче призводить до «творчого руйнування» й зумовлює появу інноваційних підходів і змін в економіці. В африканських державах модель прямого переходу нерідко зупиняється на трансформації авторитаризму в електоральну демократію. Однак навіть такий транзит властивий лише піонерам регіональної демократизації, до яких передусім можна віднести Ботсвану, Сенегал, Бенін.

По-друге, транзит у таких суспільствах має інституційний вимір й основне завдання вбачає в розбудові демократичних інститутів, здебільшого згаданим методом «експансії демократії» та через скасування старих (наприклад, поширеного в регіоні інституту довічного президентства). Адже зміни на нижчих ланках як ціннісний вимір демократії на рівні суспільства, яке, за висловом Г. Оуена, «повинне спочатку засвоїти демократичні інститути, знайти досвід користування ними, і лише після того вони можуть зміцнитись» [12], стосуються останньої стадії переходу – консолідації демократії. Поки що зазначена стадія недосяжна для жодної африканської держави.

По-третє, в ряді африканських країн, зокрема таких, як Нігерія, Нігер, Гвінея, Малі та ін., де збройні сили структуровані в окрему ланку політичної системи, критерієм демократії можна вважати відсутність чи мінімальну кількість військових переворотів та випадків втручання військових в політичне життя. Крім того, С. Гантінгтон, наприклад, наголошував, що демократичним вважається режим, який користується підтримкою більш ніж половини населення країни. Проекція зазначеної тези на досліджувані території дозволяє зробити деякі узагальнення: в умовах ТПА з урахуванням притаманного регіону політичного етнократизму відповідність даному критерію можна визначити на основі аналізу етнопонаціонального складу населення. З цієї точки зору, правління, наприклад АНК, – демократичне, оскільки спирається на чорну більшість, що становить 79,4% населення попри врахування частки опозиційних зулусів, яка складає 10% [8]. Однак, говорячи в цілому про ТПА, цей критерій втрачає своє значення, оскільки кількість населення, що відповідає цьому відсотку, належить до однієї етнічної групи.

Висновки. Аналіз наукових джерел з означеної теми дозволяє сформулювати деякі узагальнення. Виходячи з того, що демократичний транзит не є гарантом успішного демократичного результату, предметом транзитології виступають не лише такі значущі події політичного життя

країн, як вибори, агітація, створення та діяльність партій, громадських рухів тощо, а охоплюють всі аспекти життєдіяльності суспільства, які не завжди ілюструють рух до демократії. Це означає, що демократичний транзит в розумінні демократизації – процес поступовий і не завжди чітко прогнозований. Незважаючи на те, що в якості прикінцевого результату передбачається встановлення того чи іншого різновиду демократичного устрою, насправді він досягається вкрай рідко. Однак, відповідно до основних постулатів «теорії хвиль» та регіональної специфіки окремих країн Південної Тропічної Африки, в нашому випадку ПАР, демократичний шлях не завершується навіть за умов встановлення диктатури, а просто переходить в іншу фазу.

В розрізі теми подальшого вивчення потребують питання детермінованості демократичного транзиту в африканських країнах геополітичними, інституціональними, етно-культурними, ментальними та іншими особливостями, а також визначення кореляційної залежності між економічним рівнем африканського суспільства, його соціальним станом та перебігом і результатами демократичних трансформацій.

Бібліографічний список:

1. Баранов Н. Трансформации современной демократии: Учебное пособие. СПб.: Балтийский государственный технический университет, 2006. 215 с.
2. Бельська Т. В. Демократичний транзит: специфічна риса сучасного суспільно-політичного процесу. URL: <http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc.../09.pdf> (дата звернення: 12.02.2019 р.).
3. Визначення і вимірювання демократії / За ред. Д. Бітема. Львів: Літопис, 2005. 318 с.
4. Головченко В. І., Кравчук О. А. Країнознавство: Азія, Африка, Латинська Америка, Австралія і Океанія. Навчальний посібник. Київ: ЗАТ «Нічлава», 2006. С. 216 – 232.
5. Линц Х. Тоталитарные и авторитарные режимы. *Неприкосновенный запас*. 2018. № 4. С.16 – 62.
6. Мельвилль А. Ю. Демократические транзиты (теоретико-методологические и прикладные аспекты). Москва: МОНФ, 1999. 108 с.
7. Названы худшие диктаторы мира. URL: <http://www.liveinternet.ru/users/2503040/post135531057/> (дата звернення: 21.03.2019 р.)
8. Наумкіна С. «Третя хвиля» демократизації: підсумки і перспективи. Український центр політичного менеджменту. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=24&c=303> (дата звернення: 12.02.2019 р.)
9. Огест Г. «Весна» Чорної Африки? *Український тиждень*. Світ у 2012. Київ: ТОВ «СКІМП», 2011. С. 66 – 67.
10. Переходы к демократии в сравнительной перспективе. Демократии с Прилагательными. Политический атлас современности. Сравнительная политика. URL: http://www.slidefinder.net/c/compar_worldpol/compar_worldpol_7/3399831 (дата звернення: 23.03.2019 р.)
11. Президент Ботсваны досрочно ушел в отставку. Взгляд. URL: <http://www.vz.ru/news/2008/4/1/156217.html> (дата звернення: 26.05.2019 р.)
12. Радченко О. Демократичний транзит як механізм реформування державного управління: світові моделі та проблеми застосування. Науковий вісник. 2009. Випуск № 3. С. 21 – 32.
13. Росту Д. А. Переходы к демократии: попытка динамичной модели. *Полис*. 1996. №5. С. 5 – 9.
14. Хантингтон С. Третья волна демократии. Теория и практика демократии. Избранные тексты [Пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева, Б. Г. Капустина]. Москва: Ладомир, 2006. С. 79 – 84. 375 с.
15. Lakoff S. Democracy: History, Theory, Practice. Boulder, 1996. 184 с.
16. Stepan A., Skach C. Constitutional Framework and Democratic Consolidation: Parliamentarism versus Presidentialism. *World Politics. Princeton*. Vol. 46. 1993. № 1. P. 18 – 19.

References:

1. Baranov, N. *Transformatsyy sovremennoy demokratyy [Transformations of modern democracy]*. St. Petersburg: Baltic State Technical University, 2006.
2. Byel's'ka, T. V. Demokratichnyy tranzyt: spetsyficna rysa suchasnoho suspil'no-politychnoho protsesu [Democratic transit: a specific feature of the modern socio-political process]. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc.../09.pdf> (accessed 12.02.2019).
3. Bitem, D. (Ed.). *Vyznachennya i vymiryuvannya demokratiyi [Definition and Measurement of Democracy]*. Lviv: Chronicle, 2005.
4. Holovchenko, V. I. & Kravchuk, O.A. *Krayinoznavstvo: Aziya, Afryka, Latyns'ka Ameryka, Avstraliya i Okeaniya [Country Studies: Asia, Africa, Latin America, Australia and Oceania]*. Kyiv: ZAT «Nichlava», 2006.
5. Lynts, Kh. *Totalyarnye y avtorytarne rezhymy [Totalitarian and authoritarian regimes]*. *Emergency ratio*. 2018. 4, 16 – 62.
6. Mel'vyl', A. Yu. *Demokratycheskiye tranzyty (teoretyko-metodolohycheskiye y prykladnye aspekty) [Democratic Transits (Theoretical Methodological and Applied Aspects)]*. Moscow: MONF, 1999.
7. Nazvany khudshye dyktatory myra [Named the worst dictators of the world]. Retrieved from <http://www.liveinternet.ru/users/2503040/post135531057/> (accessed 21.03.2019).

8.Naumkina, S. «Tretya khvylya» demokratyzatsiyi: pidsumky i perspektyvy [«Third wave» of democratization: outcomes and prospects]. Retrieved from <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=24&c=303> (accessed 12.02.2019).

9.Ohest, O. «Vesna» Chornoyi Afryky? [«Spring» of Black Africa?]. *Ukrainian Week. World in 2012*. Kyiv: TOV «SKIMP», 2011. 66 – 67.

10.Perekhody k demokratsiyi v sravnytel'noy perspektyve. Demokratsiyi s Prylahatel'nymy [Transitions to democracy in a comparative perspective. Democracies with Adjectives]. *The political atlas of modernity. Comparative policy*. Retrieved from http://www.slidefinder.net/c/compar_worldpol/compar_worldpol_7/3399831 (accessed 23.03.2019)

11.Prezident Botsvany dosrochno ushel v otstavku [The President of Botswana resigned ahead of schedule]. Retrieved from <http://www.vz.ru/news/2008/4/1/156217.html>(accessed 26.05.2019)

12.Radchenko, O. Demokratychnyy tranzyt yak mekhanizm reformuvannya derzhavnogo upravlinnya: svitovi modeli ta problemy zastosuvannya [Democratic Transit as a Mechanism for Public Administration Reform: World Models and Application Issues]. *Scientific bulletin*. 2009. 3, 21 – 32.

13.Rastou, D. A. Perekhody k demokratsiyi: popytka dynamichnoy modely [Transitions to democracy: an attempt at a dynamic model]. *Polys*. 1996. 5, 5 – 9.

14.Khantynhton, S. Tret'ya volna demokratsiyi [The third wave of democracy]. In: Ynozemtsev, V. L. & Kapustyn, B. H. (Ed.), *Theory and practice of democracy. Selected texts* (pp. 79 – 84). Moscow: Ladomir, 2006.

15.Lakoff, S. *Democracy: History, Theory, Practice*. Boulder, 1996.

16.Stepan, A. & Skach, C. Constitutional Framework and Democratic Consolidation: Parlamentarism versus Presidentialism. *World Politics. Princeton*, 1993. 46, 1, 18 – 19.

Kukhta V. V. Regional processes of democratization in the African continent in terms of transitology and the theory of "democratic waves".

The study of the problem of democratization on the African continent in the current political situation is updated due to the increasing role of Africa in the international arena and the careful attention of researchers to the real results of democratic transit in individual countries in the post-colonial period. The author's motivation to develop a specific topic is due to the revealed differences in the definition of models and concepts of democratic transition, including in the interpretation of its stages, varieties, role of the state, etc., and ambiguous expert assessments of the scientists of the potential of the "third wave" of democratization in African countries.

The purpose of the study is to analyze the specifics of the course of regional processes of democratization in the African continent and their consequences in terms of transitology and the theory of "democratic waves".

As a result of elaboration of the topic, the genesis of the basic concepts of the study – transitology and the theory of "democratic waves" is revealed. On the basis of the analysis of scientific sources, it was revealed that the theoretical constructs as scientific assumptions of scientists with the practical results of democratic transit of the countries of different regions and parts of the world were not matched.

On the basis of the worldview (cultural, ethno-national, religious, mental) and socio-economic aspects of the development of the peoples of the continent, the content of the category "democratic transition" has been clarified regarding the peculiarities of the political transformations in individual countries of Tropical and South Africa: Nigeria, Niger, Guinea, Mali an so on.

The stages of democratization are analyzed on the example of South Africa as a model of democracy on the continent and the establishment of a unitary republic model with elements of federalism on the basis of political consensus between the African National Congress, Zulu, and Boer national parties.

The empirical part of the study projected theoretical models of democratic transit into the socio-political processes of the countries of Tropical and South Africa and formulated appropriate generalizations of the deterministic democracy with traditionally established regional developmental features. The impact on social transformations of external and internal factors, political parties, national-civic movements and individual leaders was evaluated. The specifics of regional processes aimed at eliminating autocracy and establishing new political regimes in Africa have been clarified.

The reasons for slowing down democratic change on the continent and possible ways of overcoming them are identified. Conclusions have been formulated on the gradual and unpredictable democratic transit of establishing a new political order.

Key words: Africa, democratization, transitology, theory of "democratic waves", political transformations.